

ἥτο συλημένος καὶ ἐλάχιστα καὶ ἀσήμαντα ἥσαν τὰ ὑπολείμματα τῶν κτερισμάτων του. Εἶναι κτισμένος, ὅπως οἱ περισσότεροι τῶν θολωτῶν τάφων διὰ μικρῶν ὅλως ἀκατεργάτων πλακωδῶν λίθων· δρόμον δὲν εἶχε κτιστὸν τούλαχιστον, ὡστε νὰ διακρίνεται μέχρι σήμερον. Ἡ διάμετρος αὐτοῦ εἶνε περὶ τὰ 6 μ. περίπου δ' ὅμοιον ἥτο τὸ ὄψις. Ἡ εἰσοδος πρὸς ΒΑανατολικὰ ἔχει μῆκος 1.50 περίπου, πλάτος 1.95 καὶ ὄψις 2.75 καὶ καλύπτεται διὰ τριῶν ἀνωφλίων μεγάλων διαστάσεων, ἀκατεργάτων ὅμως καὶ τούτων· ενρέθη δὲ ἡ εἰσοδος ἀπόφραγμένη στερεώτατα καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ ἀνοιγμα διὰ συνφοδομημένων μικρῶν λίθων.

Τὸ ἔδαφος τῶν ταφῶν εὑρεθὲν σχεδὸν ἀνέπαφον ἐσημειοῦτο διὰ λεπτοῦ στρώματος ἔξ υπολειμμάτων πυρᾶς καλύπτοντος ὅλην σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειαν, παραδόξως δὲ εὑρίσκετο 1 περίπου μέτρον ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ τάφου. Δυστυχῶς τὰ κυριώτερα κτερίσματα ἔλειπον καὶ ἐκ τῶν σκελετῶν ἐλάχιστα μόνον σποραδικὰ τεμάχια ὀστῶν ὑπελείποντο.

Ἐκ τῶν τεμαχίων ἀγγείων, ἀτινα εὑρέθησαν κάπως ἀφθονώτερα, κατωρθώμῃ νὰ συγκολληθῶσιν ἐν τῷ Μουσείῳ δύο μεγάλοι ἀμφορεῖς ὅλιγον ἀσυνήθων σχημάτων μὲ γραμμικὰς διακοσμήσεις, μία πρόχους μεγάλη γνωστοῦ Παλαιομυκηναϊκοῦ σχήματος, καὶ μία κύλιξ, ἐπίσης ὅλιγου παραδόξου μορφῆς ὡς πρὸς τὴν λαβήν τούλαχιστον. Ὁ πηλὸς καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς ἐνθυμίζουσιν τὰ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα τοῦ Θέρμου. Ὅτι ὁ τάφος περιεῖχε πρὸ τῆς συλήσεώς του καὶ πολυτιμότερα κτερίσματα δεικνύουσιν ὅλιγα μικρὰ τεμάχια ἀργυρῶν σκευῶν, καὶ τεμάχια μεγάλης γραπτῆς πυξίδος ἔξ αἰγυπτιακῆς πορσελάνης.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

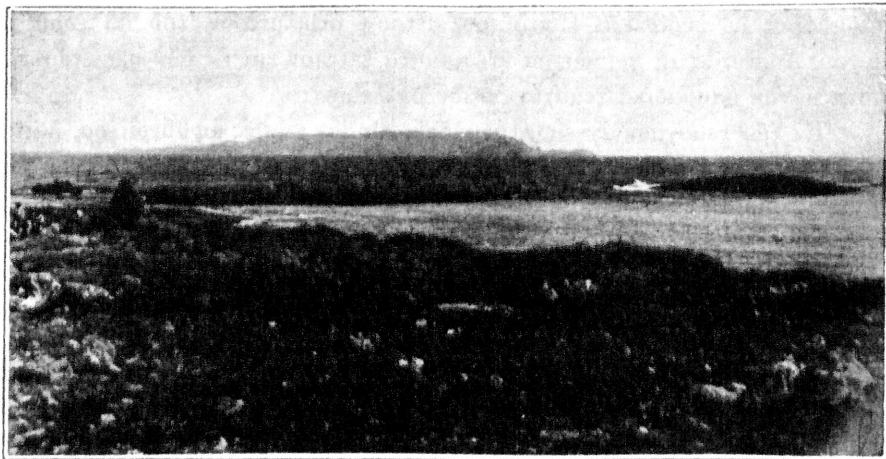
11. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΙΡΟΥ ΧΑΝΙ ΚΡΗΤΗΣ

Ἡ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος εἰς Νίρου Χάνι γενομένη ἀνασκαφὴ σκοπὸν εἶχε κυρίως τὴν ἀποκάλυψιν μερικῶν παρὰ τὴν θάλασσαν οἰκοδομημάτων, ὃν λείψανα σποραδικῶς ἐφαίνοντο ἐν τῇ ἄμμῳ, μέρος δὲ τούτων εἶχεν ἀνασκάψει τῷ 1918 δ. κ. Σ. Ξανθούδιδης ("Id. Ἀρχ. Δελτ. 1918, παραρτ. σελ. 19). Ἡ τοποθεσία καλεῖται ἀκριβέστερον "Ἄγιοι Θεόδωροι, ἀπέχει δὲ περὶ τὰ 500 μ. πρὸς Δ. τοῦ μέρους ἔνθα τὸ γνωστὸν Μινωϊκὸν Μέγαρον ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ κ. Ξανθούδιδου.

Ἡ κυριωτέρα δυσκολία τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἦτο ὅτι εἶχομεν νὰ ἀπομακρύνωμεν τὴν ἔξ ἄμμου ἐπίχωσιν, ἥτις μετακινούμενη διαρκῶς ὑπὸ τῶν ἀνέμων κατέχωνε πολλάκις διαρκούσης τῆς νυκτὸς δ. τι τὴν ἡμέραν εἶχομεν ἀνασκάψει. Διὰ τοῦτο ἤρχισεν ἡ ἀνασκαφὴ δι' ὅσον ἔνεστι πλειόνων ἐργα-

τῶν, οἵτινες ἡλαττώθησαν τὸν ἀριθμὸν βραδύτερον, ὅτε ἡ ἄμμος ἀπεμα-
κρύνθη ἀρκούντως (εἰκ. 1 - 2).

Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξεν ἀπροσδόκητος εἰς οἰκοδομήματα,
κινητῶν ὅμως εὐρημάτων παντελῆς σχεδὸν ἐσημειώθη ἀπούσια. Ἡ ἀνασκαφὴ
ἀπέδειξεν ὅτι εὑρισκόμενα πρὸ διμάδος παραθαλασσίων οἰκοδομημάτων, τὰ
ὅποια προχωροῦσι πρὸς Ν. κυρίως τοῦ μέρους, τὸ διποῖον ἀρχικῶς εἶχεν ἀνα-
σκάψει ὁ κ. Ξανθουδίδης. Συνεχόμενον μετὰ τοῦ διαμερίσματος τοῦ τότε
ἀποκαλυφθέντος εὐρέθη εἰδος ὑποστέγου μετὰ πλακοστρώσεως ἐκ μεγάλων
πώρων λίθων, ἐν ᾧ εὐρέθησαν πολλά, ἀλλ' ἀσήμαντα Υ.Μ. ἀγγεῖα, ἰδίως
ἄωτα κύπελλα καὶ σφαιροειδῆ διάτρητα πήλινα ἀντικείμενα (βάρη δικτύων

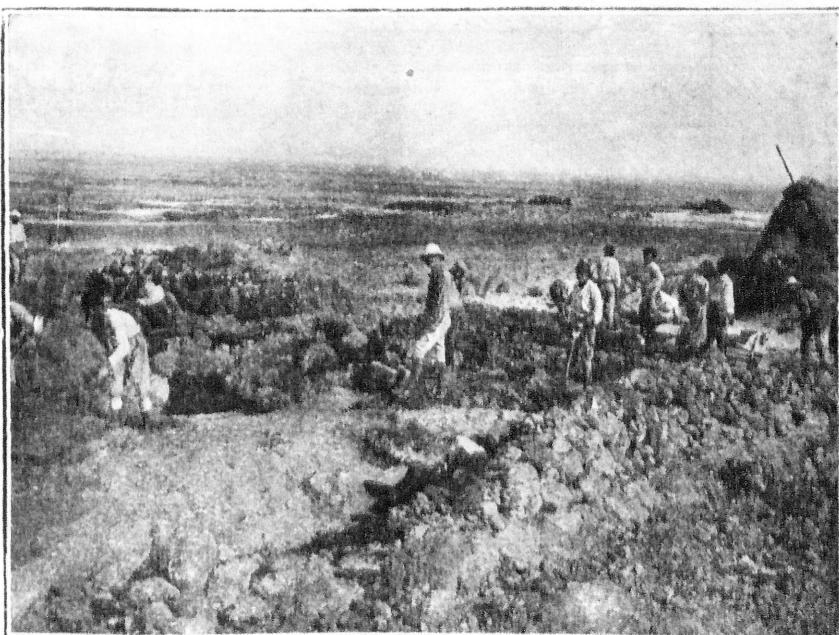
Εἰκ. 1. Ἀποψις τοῦ δρμίσκου τῶν ἀγίων Θεοδώρων μετὰ τοῦ προφυλάσσοντος
τοῦτον ἀκρωτηρίου. Εἰς τὸ βάθος ἡ νῆσος Δία.

κατὰ τὸν κ. Ξανθουδίδην ἐ.ἀ.). Ἀνατολικῶς τοῦ ὑποστέγου τούτου εὐρέθη-
σαν τὰ λείψανα ἑτέρων δωματίων λίαν κατεστραμμένα, ἀπέναντι τῶν δοιών
ἀνεκαλύφθη τὸ φρέαρ τοῦ συνοικισμοῦ, μετὰ στρογγύλου εὐρέος ἐκ τιτανολί-
θων στομίου καὶ τετραγώνου πέριξ λιθοστρώσεως κατὰ τὸ ἥμισυ σφιζομένης.
Σημειώσεως ἀξιού είναι, ὅτι καίπερ δεκάδα μόνον μέτρων ἀπέχον τῆς θαλάσ-
σης τὸ φρέαρ, εὐρέθη ἀναδίδον γλυκὺν ὄντωρ, ὅπερ προύτιμων πρὸς πόσιν οἱ
ἔργαται ἀπὸ τὰ ὄντα τῶν πανδοχείων, κειμένων ἐν τούτοις πολὺ μακρότε-
ρον τῆς θαλάσσης. ("Ιδ. εἰκ. 3).

Ἀνατολικώτερον τῶν κτισμάτων τούτων ἀπεκαλύφθη μέγιστος περικε-
κλεισμένος χῶρος, ὁρθογωνίου πιθανῶς σχήματος. Τρεῖς τοῖχοι πάχους 1 μ.
συγκείμενοι ἐκ μεγάλων τιτανολίθων, λατομηθέντων ἐκ τοῦ παρὰ τὴν ἀνα-
σκαφὴν Κακοῦ "Ορους σχηματίζουσι τὰς τρεῖς πλευρὰς τετραγώνου ἔχοντος

πλευρὰν 35 μ. περίπου, δὲ τέταρτος τοῖχος δὲν εὑρέθη, διότι ὑπερβαίνων τὰ δρια τῆς ἀμμώδους παραλίας ἔξαφανίζεται ἐντὸς παρακειμένου ἄγρου, ἐν φ δὲν ἥδυνάμεθα νὰ σκάψωμεν. Τοῦ τετραγώνου ἡ Ἀνατ. γωνία εὑρίσκεται σήμερον ἐντὸς τῆς θαλάσσης εἰς βάθος 0,50 περίπου, ἐνεκα τῆς καθιζήσεως, ἦν τὸ ἔδαφος ἔχει ὑποστῆ (εἰκ. 3).

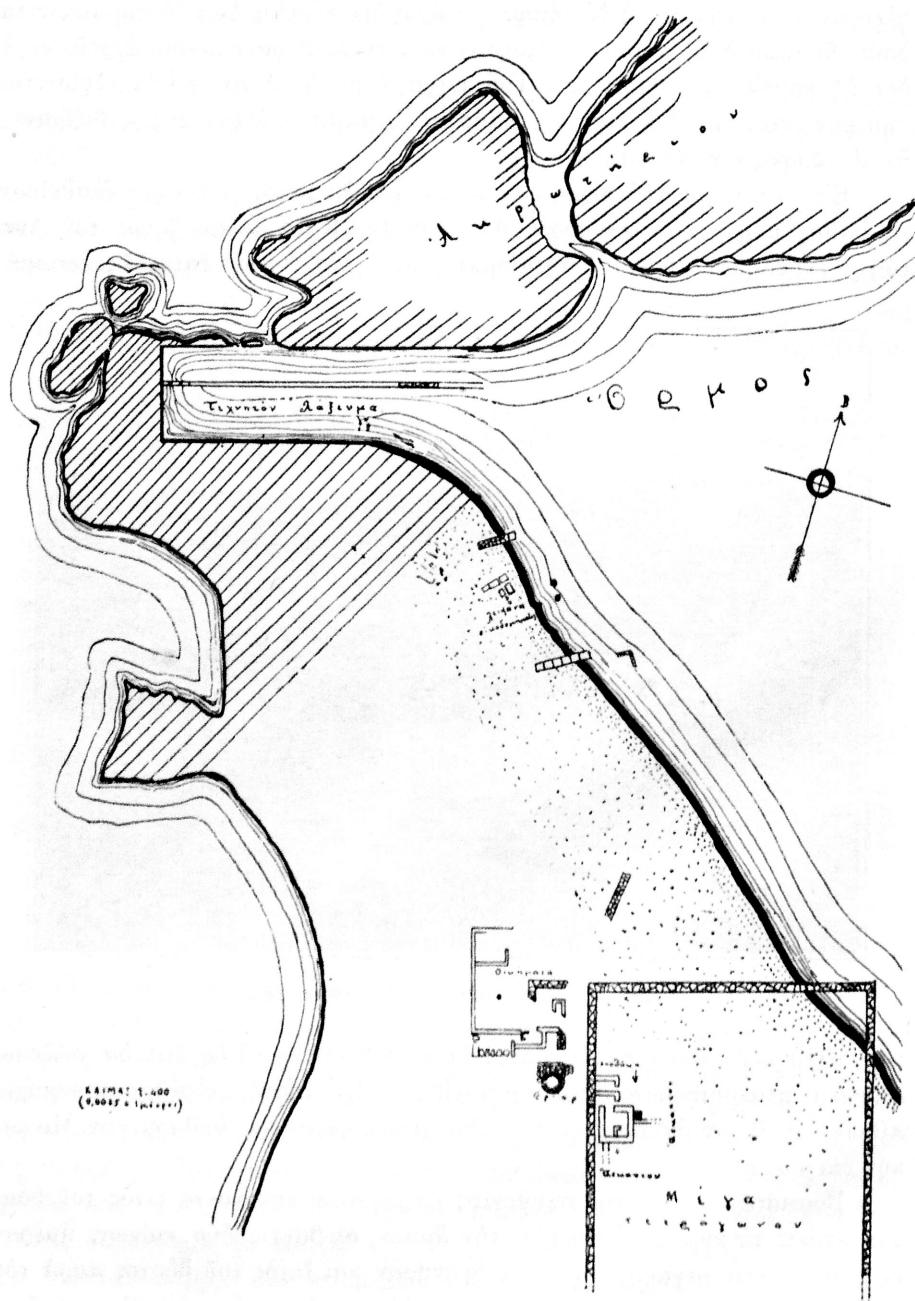
Εἰς τὸ κέντρον τοῦ περιβόλου τούτου ἦνοιξα μεγάλην τάφρον ἐλαθεῖσαν εἰς βάθος μέχρι 4 μ. ἀλλ' οὐδὲν ἀπεκαλύφθη. Κατὰ μῆκος ὅμως τοῦ Δυτ. τοίχου εὑρέθησαν ἀρκετὰ διαμερίσματα, μετὰ τῶν τοίχων ἐπιμελῶς ἔκτισμέ-

Εἰκ. 2. Γενικὴ ἀποψὶς τῆς ἀνασκαφῆς.

νων, ἀλλὰ σφεζομένων εἰς ἐλάχιστον ὕψος 0,20 - 0,30, τὰ δὲ δάπεδα σφέζουσι λείφαντα πλακοστρώσεως διὰ σχιστολίθου. Ἐν αὐτοῖς εὑρέθησαν τεμάχια πίθων καὶ ἄλλων ἀγγείων, ἐν δὲ πίθου χεῖλος φέρει καὶ ἐφθαρμένην Μινωϊκὴν ἐπιγραφήν.

Βορειότερον τοῦ μνημονευθέντος τετραγώνου ἐφαίνοντο ἐντὸς τοῦ ὄδατος, δσάκις τὰ κύματα ἀπέσυρον τὴν ἄμμον, αἱ βάσεις δύο κιόνων, ἡμέραν δέ τινα κατόπιν μεγάλης τριχυμίας ἐφάνησαν καὶ ἐκτὸς τοῦ ὄδατος παρὰ τὸν αἰγιαλὸν θεμέλιά τινα, ἀτινα παρακολουθήσας εὑρόν δτι ἀπετέλουν τοῖχον ἐπιμελοῦς ἐργασίας ἐκ μεγάλων λαξευτῶν πώρων, μήκους 6 μ. περίπου, διότι τοὺς ἄλλους λίθους είχον ἀφαιρέσει κατὰ καιροὺς οἱ χωρικοί. Υπολογίσας

Εἰκ. 3. Τοπογραφικὸν σχέδιον τοῦ Μινωϊκοῦ λιμένος Ἀγίων Θεοδώρων μετὰ τῶν ἀποκαλυφθέντων οἰκοδομημάτων.
(τὸ σχέδιον διείλεται εἰς τὴν εὐγενὴ προσθυμίαν τοῦ Νομομηχανικοῦ ἐν Ἡρακλείῳ κ. Ι. Χρυσικοπούλου).

τὴν ἀπόστασιν καὶ σκάψας καὶ πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος τῶν μνημονευθεισῶν βάσεων τῶν κιόνων, εὗρον καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν ἄμμον τὰ λείψανα τοῦ τοίχου τῆς ἀπέναντι πλευρᾶς, ἐξ οὐ συνάγεται δι τοῖς κιόνες εὑρίσκοντο ἐν τῷ μέσῳ οἰκοδομήματος ἔχοντος πλάτος 18 μέτρων. Δυστυχῶς κατὰ τὸ μέρος τοῦτο εἶναι πολὺ μικρὰ ἢ ἐπίχωσις τῆς ἄμμου, ὥστε καὶ οἱ λίθοι σχεδὸν πάντες ἔχουσιν ἀφαιρεθῆ, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ ἡ ἀκτὴ ἔκει μέχρι πρὸ δὲ λίγων ἐτῶν ἐλατομεῖτο (εἰκ. 3).

Ἐπὶ τοῦ προέχοντος περὶ τὰ 100 μ. εἰς τὴν θάλασσα βραχώδους ἀκρωτηρίου, ὅπερ σχηματίζον κυματοθραύστην καὶ παρέχον ἄσυλον κατὰ τῶν Βορείων καὶ ΒΑ ἀνέμων ἥτο ἢ κυρία αἰτία τῆς ἐνταῦθα ἴδρυσεως τοῦ περιγραφέντος συνοικισμοῦ, ἔσκαψα ώσπερτως, εὑρέθησαν δὲ ὑπὸ τὴν μικρὰν ἐπί-

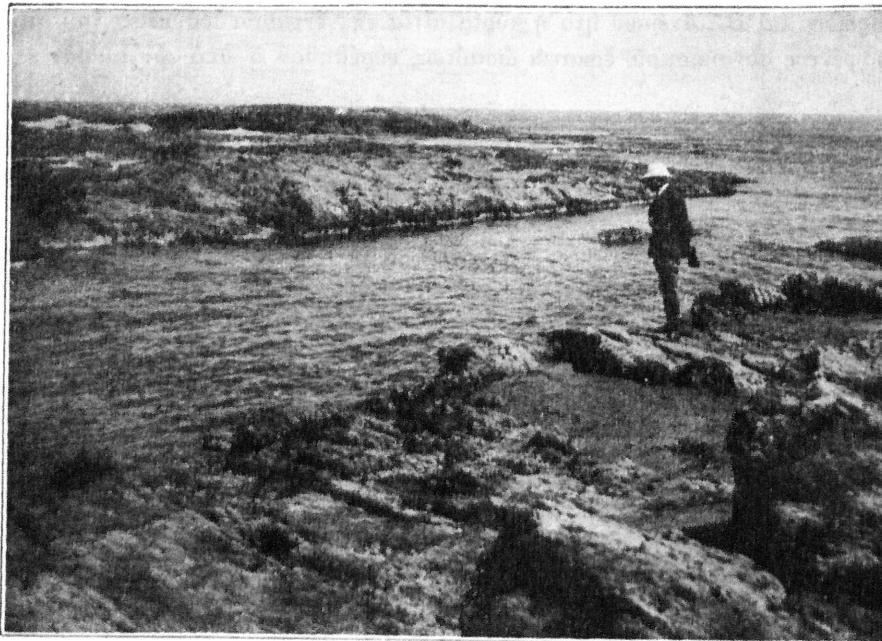

Εἰκ. 4. Μόνωτοι ΥΜΙ κύαθοι εὑρεθέντες ἐντὸς κτιστοῦ θησαυροῦ μιᾶς οἰκίας ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου.

χωσιν τὰ λείψανα οἰκιῶν, ὃν μία διετηρεῖτο δπως δήποτε καλῶς. Πρὸς Α. εἶχε μικρὸν ὑπόστεγον μετὰ τῆς ἐστίας, δπου εὑρέθη ἀφθονος τέφρα καὶ λείψανα οἰκιακῶν σκευῶν. Κατὰ τὸ Ν. μέρος εἶχεν ὑπόγειον μικρὸν θησαυρόν, ἐν μέρει κτιστὸν ἐν μέρει λαξευτόν, εὑρεθέντα πλήρη μελανοῦ χώματος προελθόντος ἐκ σήψεως δργανικῶν οὐσιῶν. Ἐντὸς; αὐτοῦ εὑρέθησαν ἀνεστραμμένοι δὲ εἰς παρὰ τὸν ἔτερον δύο μόνωτοι κύαθοι (εἰκ. 4). Ὁλόκληρος δὲ χῶρος τοῦ ἀκρωτηρίου φέρει τετράγωνα λαξεύματα, δπου ὀρθοῦντο ποτε οἰκίαι, ἔτι δὲ καὶ ἄλλα στρογγύλα καὶ τετράγωνα πρὸς ἄλλας χρείας. Ἐκεῖ εὑρέθη καὶ λίθινος μέγας λύχνος κολοβός.

Μεγάλης σπουδαιότητος εἶναι, ὡς νομίζω, ἐν μέγα λάξευμα κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ ἀγκῶνος δν σχηματίζει ἡ παραλία μετὰ τοῦ ἀκρωτηρίου (εἰκ. 1 καὶ 5). Εἰς

τὸ βάθος τοῦ δρμίσκου τούτου ἔχει σκαφῆ ἐντὸς τοῦ πώρου λίθου ἐπιμήκης δρυδογάνιος κοιλότης. Τὰ τοιχώματα εἶναι ἐντελῶς κάθετα, ὃ δὲ πυθμὴν ἐπίπεδος καὶ δριζόντιος, καθ' ὃσον δύναται τις νὰ συμπεράνῃ, διότι καλύπτεται ὑπὸ ἄμμου. Τὸ λαξευμα ἔχει μῆκος 40 μ. περίπου καὶ πλάτος 12. Διὰ τοίχου διαιρεῖται κατὰ μῆκος εἰς δύο μέρη, τὸ ἐν κατά τι πλατύτερον τοῦ ἄλλου. Ὁλόκληρον τὸ κατασκεύασμα εὑρίσκεται σήμερον ὑπὸ τὴν θάλασσαν, εἰς βάθος 1,80 μ. περίπου. Ἐξαίρετος θέσις οὖσα πρὸς ἀσφαλὲς λουτρὸν ἀνθρώπων καὶ προβάτων ἀποκαλεῖται ὑπὸ τῶν χωρικῶν κολύμπα (εἰκ. 5). Τὶ ήτο τὸ κατα-

Εἰκ. 5. Τελευταίον λάξευμα κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ δρμίσκου. (Εἰσοδος δεξιά.
"Οπισθεν τοῦ ίσταμένου ἀνθρώπου φαίνεται τεμάχιον τοῦ μεσοτοίχου
ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὄντος").

σκεύασμα τοῦτο θὰ ἡδυνάμεθα μετά τίνος ἀσφαλείας νὰ ἀποφανθῶμεν μόνον ἀν ἔξηχριβοῦτο δι βαθμὸς τῆς καθιζήσεως τοῦ ἑδάφους. "Αν ἀνέκαθεν δι πυθμὴν τοῦ λαξεύματος ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ήτο ἔξαίρετον ἀγκυροβόλιον διὰ τὰς λέμβους, ὡν πολλὰς δεκάδας ἡδύνατο νὰ περιλάβῃ. "Αν τούναντίον ὑπῆρξε ποτε ἐκεῖδες τοῦ ὄντος (πάντως δύμως εἰς ἐλαχίστην ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν), θὰ ἡδυνάμεθα βασίμως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ήτο Μινωϊκὸν νεώριον, μέρος δπού ἐναυπηγοῦντο τὰ πλοῖα τῶν σπουδαίων ἐκείνων θαλασσοπόρων. "Οπως δήποτε, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὰ παραθαλάσσια ἐκεῖνα ἔργα ἔχουσι

μεγάλην σπουδαιότητα, διότι είναι δ' πρῶτος εύρισκόμενος λιμὴν τῶν Μινωϊκῶν Κρητῶν, είναι δ' εὐνοήτου σημασίας ἡ τοιαύτη ἀνακάλυψις, προκειμένου περὶ λαοῦ, δστις τότε κατεῖχε τὰ σκῆπτρα τῆς θαλασσοκρατορίας. Τὴν εὑρεσιν ἐνὸς Μινωϊκοῦ λιμένος ἐπιδιώκει μετὰ μεγάλου ζήλου ὁ Sir A. Evans, ἔξετάζων δῆλας τὰς Κρητικὰς παραλίας ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, τοσοῦτον δὲ μεγάλαι καὶ ἐπιμελεῖς ἐγκαταστάσεις δὲν είναι ἀπίθανον νὰ ἀνῆκον εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Κνωσόν. Βεβαίως ἡ τοποθεσία τῶν Ἀγίων Θεοδώρων κεῖται μακρὰν τῆς Κνωσοῦ, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὰ Μάταλα, τὸ ἐπίνειον τῆς Φαιστοῦ ἢ δ' Λεβήν, τὸ ἐπίνειον τῆς Γόρτυνος ἔκειντο εἰς μακροτέραν καὶ πολλῷ δυσβατοτέραν ἀπόστασιν, οἱ Ἀγίοι Θεόδωροι είναι καὶ τὸ μόνον μέρος τῆς Βορ. παραλίας τῆς Κρήτης ἀπὸ Ἀγίας Πελαγίας μέχρι Χερσονήσου, δπερ, χάρις εἰς τὸν μημονευθέντα βραχίονα τοῦ βραχώδους ἀκρατηρίου σχηματίζει ἀσυλον κατὰ τῶν Βορ. καὶ ΒΔ ἀνέμων, τῶν καὶ μόνων ταρασσόντων τὸ Κρητικὸν πέλαγος ἐπιφόβως. Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο τελεῖ ἀκριβῶς τὸν αὐτὸν προορισμόν, δν ἐπιδιώκει σήμερον ἡ ἐκτέλεσις τῶν μεγάλων λιμενικῶν ἔργων ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἡρακλείου δεδομένου δ' ὅτι προτοῦ γίνη ἡ καθίζησις καὶ καταστραφῇ ὑπὸ τῶν λατόμων τὸ μικρὸν ἀκρωτήριον ἵστατο πολὺ ὑψηλότερον, δυνάμεδα νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἐδημιούργει ἔξαίρετον λιμενίσκον, ἀφ' οὐ τὴν μανίαν τῶν κυμάτων ἐπιπροσθέτως ἀνέκοπτε καὶ ἡ νῆσος Δία. Τὸ μικρὸν τμῆμα τῶν κτισμάτων, δπερ είχεν ἀποκαλύψει δ. κ. Ξανθουδίδης τῷ 1918 ἔχαρακτήρισεν ἀλιευτικὸν συνοικισμόν. (Α.Δ. ἐ.ἄ.). "Ηδη δύμως μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν μεγάλου μέρους τῶν ἐφειπίων είναι προφανὲς ὅτι οἰκοδομήματα ἐκτισμένα ἐκ λαξευτῶν μεγάλων πωρολίθων μετὰ κιόνων, μετὰ πλακοστρώσεων ἐκ σχιστολίθου, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ καλύτερα κτήρια τῆς Μινωϊκῆς ἐποχῆς δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ ἀνήκωσιν εἰς ἀλιεῖς, ἀλλ' εὔρισκόμενα προφανῶς πρὸ δοσιθεαρῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων.

ΣΠΥΡ. Ν. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

12. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΛΕΣΒΩ:

1. ΕΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗΙ

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐνήργησα δοκιμαστικὰς σκαφὰς εἰς πλείονα σημεῖα τῆς νήσου Λέσβου.

Ἐν τῇ πόλει λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ νέας ὀδοῦ κατασκευαζομένης ἐν τῷ παρὰ τὸ Τσινάρ Τζαμὶ προσφυγικῷ συνοικισμῷ ἐσκαψα κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς σημεῖον δπον εὑρέθη κατώφλιον θύρας μαρμάρινον. Ἐκεῖ δπεκαλύφθη στενὸς τοῖχος ἐξ ἐρυθρωποῦ πωρολίθου, ὑπὲρ τὸν δπονον ὑπῆρχον μαρμάρινοι δόμοι, κείμενοι μόνον εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ τοίχου. Εἰς τὸ δυτικὸν αὐτοῦ ἄκρον είχε κτισθῆ μεταγενεστέρως πρόσθετος τοῖχος καμπτόμενος